

Az örök béke megtörik

A HADJÁRAT ÁRA

A magyar alakulatok április 11-én lépték át a magyar–jugoszláv határt. A hadvezetés arra számított, hogy az „ellen-ség” szívós védekezést fog kifejteni. Hamarosan kiderült azonban, hogy a német csapatok harccselekményei nyomán Bácskából a jugoszláv reguláris katonaság a magyar fegyveres erőkkel való érintkezés nélkül kivonult. Ezután a magyar vezérkar csak a dobrovoljácokkal megerősített csetnikszervezetek összehangolt gerillaakcióival számolt. Ez a feltételezés valószínűleg eltúlzott volt, de egészen nem indokolatlan. A pánikkal elegy tapasztalatlan harckészség példája az április 14-i zombori bevonulás rövid összefoglalása, amely Kádár Gyula ezredes emlékiratában olvasható: „A jugoszláv csetnikszervezet kb. 40-50 fiatalt hátrahagyott a városban. Ezek fegyverrel és lőszerrel ellátva padlásokon bújtak meg. A sötétség beálltával lövöldözni kezdtek a járó-keelő katonákra, de inkább a levegőbe. Ettől a mi alakulatainknál pánik keletkezett. A saját legénység – nyilván alkoholhoz is hozzájutva – ugyancsak vaktában lőtt. A szakasz- és századparancsnokok vagy nem voltak körleteikben, vagy éppen olyan hitványan meghúzódtak, mint a hadtestparancsnokság, és semmit sem tettek a lövöldözés beszüntetésére. A cél nélkül leadott lövések a város másik részén csapódtak be, az ott elhelyezett legénység »abból az irányból lőnek a csetnikek« alapon ugyancsak lövöldözni kezdett. Fegyelmezett és jó parancsnokok kezében lévő csapatokkal szemben az egész csetniktámadás jelentéktelen semmiség lett volna.”

A hadsereg, a katonaság veszélyes üzem még békeidőben is. A fegyveresek mozgását balesetek sokasága kísérheti, s a jogos, jogtalan vagy éppen véletlen fegyverhasználatok ismétlődése.

A hozzáférhető magyar adatok szerint a bevonulás néhány

napja alatt statáriális úton mintegy 1435 embert végeztek ki Bácskában, nagyobbrészt szerbeket, de vagy 80 magyart is, nyilván kommunistának minősülőket. Ez esetben a statáriális szó nem minden esetben jelent bírói eljárást.

A 3. magyar hadsereg parancsnoka, Gorondy-Novák Elemer altábornagy már április 14-én elrendelte a veszélyeztetett területek átfésülését. Különös figyelemre méltatta az 1918 óta Bácskába betelepített szerb lakosságot, a több tízezer lélekszámot kitevő dobrovoljácokat. Számolni kell ezek visszatelepítésével, emiatt való ellenállásukkal. S átmenetileg emiatt ők esetleg falvankint internálótáborokba terelendők.

A jugoszláv összesítő adatok szerint (Zlocim okupatore u. vojvodini Novi Sad, 1946) a honvédség bevonulásakor 2142 ember halt meg. Ezek egy része, tán nem is jelentéktelen hányada fegyveres harcban, de legalábbis fegyveres ellenállásban történt tettenérés közben vagy után esett el, vált az eszmei különbözőség áldozatává. A bácskai városokban állomásozó magyar katonák utcai közlekedése még hónapokkal később is, de olykor 1944-ig bizonytalan, sőt veszélyes maradt, mert számíthattak rá, hogy orvlövész célpontokká válnak.

Az 1918. október 31. óta Bácskába telepített szerbeket (dobrovoljácokat) előbb internálótáborokba különítve, visszatelepítésüket kezdeményezték. Eleinte 35 000 főt emlegettek. Jugoszláv számítások szerint 24 921 személyről volt szó.

Május elején a magyar kormány a német parancsnokságtól 150 ezer bácskai szerb átvételét kérte. Az elutasító válasz: „Szerbiában sem az élelmezési, sem az elhelyezési viszonyok nem olyanok, hogy ez keresztülvihető lenne.” Válaszunk erre: „Az őslakos nép ezeket a szerbeket gyűlöli, mert 20 éven át nem tettek mást, mint kiszipolyozták a vidéket, vissza kell menniük oda, ahonnan jöttek.” A német fél egy későbbi visszatelepítés lehetőségét megvillantotta.

A magyar kormány végül csupán a 13 ezer, internálótáborban sínylődő dobrovoljác átvételéről alkudozott. Ez a művelet azért volt sürgős, mert a bukovinai székelyek számá-

ra kellett biztosítani a házakból kilakoltatott dobrovoljacok helyét.

A németekkel való tárgyalások csaknem mindvégig kudarcot vallottak a hol csökkenő, hol megemelt létszámú jövevény szerbek visszaajánlása körül. Közülük néhány ezret a németek bosszúságára toloncként azért sikerült dél felé szerb területre átcsempészni.

A német–szovjet háború kitörése után ezek a máshonnan is délre utasított szerb tömegek a népfelszabadító (partizán-) háború kifogyhatatlan embertartalékai lettek. Ezért is ódzkodott a Balkánt megszálló német vezetés az oda való befohadásuktól.

Viszont a bukovinai székelyek hazatelepítése a háborús események árnyékában kényszerű kötelességgé vált, amelyet az anyaország magától el nem háríthatott. A moldvai és bukovinai némettség pánikszerű nyugatra indulása láttán az öt bukovinai székely község: Józseffalva (Vorničeni), Istensegits (Tibeni), Hadikfalva (Darnești), Andrásfalva (Manenți), Fogadjisten (Iakobești) olyannyira felbuzdult a román környezettől való elszakadásra, hogy utóbb már meggátolhatatlan lett volna hazaözlésük akár egy szál ruhában, ha szervezett vonulásukra nem nyílik mód. Még Teleki Pál vette pártfogásba ügyüket, megteremtven utazásuk pénzügyi alapjait. Még az ő idejében, életében két vidéket szemeltek ki a 12 083 lelket számláló 2698 családnak. Elsőbb az észak-erdélyi Szolnok-Doboka községeibe tervezték betelepítésüket, esetleg ott való románok Bukovinába való kitelepítése, szinte egy kisebb lakosságcsere által. A román hatóságok ezt hallván azonban halogatták a dolgot, hiszen az erdélyi jelenlétük húsz éve kezdett erősítése ellen szólt volna.

De az öt falu székelyei is azt kérték, kerülhessenek minél beljebb, fajtájuk közé. Így került kombinációba egy Szatmár–Bihar megyébe telepítés lehetősége. Hortobágy!

S végül, már Teleki Pál nélkül, a bácskai dobrovoljacok kiűritett falvait, utcáit ajánlotta fel nekik a „hazafias” katonai és polgári közigazgatás.

Ez a magyar döntés egyébként nem volt kevésbé átgondolt

nemzetpolitikai elhatározás, mint a szerb kormánynak az etnikai állapotok megváltoztatására eszközölt, 1918 utáni, részrehajló földosztással egybekötött telepítései.

Végül is 1941. május–június havában a dobrovoljácok helyére moldvai csángókkal megszorodott 3279 bukovinai székely családot 13 200 lélekkel telepítettek be 35 ezer katasztrális hold földre. A jugoszláv földreform által létrehozott 62 zárt dobrovoljác telep 53 ezer katasztrális holdjából.

Az öt bukovinai község népét 14 bácskai községbe, összesen 25 telephelyen, szálláson helyezték el. A hadikfalviak Stepanicevóra (Horthyvára–Bácskossuthvára) 211 család, 768 fő, Tankosicevóra (Hadikhalom) 40 család, 166 fő, Veternikre (Hadikliget) 40 család, 232 fő, Vojvoda-Misicre (Hadikszállás) 11 család, 42 fő, Staro Gyurgyevóra (Hadikföldre) 148 család, 590 fő és Szirigre (Hadikvára) 114 család, 493 fő jutott. A józseffalviak és fogadjistenbeliek Tomicevóra (Bácsjózseffalva) 66 család, 290 fő és Vajkára (Józsefháza) 46 család, 204 fő. Az andrásfalviak Feketicsre (Református Andrászállás) 35 család, 153 fő, Mali Beogradba (Andrásföldje) 60 család, 290 fő, Karadjordjevo-Pavlovóra (Bácsandrásfalva) 174 család, 800 fő és Kosicevóra (Andrásme gyer) 25 család, 143 fő jutott. Az istensegítsiek Sokolacon (Bácsistensegíts) 260 család, 1156 fő és Nova Cervenkán (Istenvelünk) 92 család, 445 fő települtek. További bukovinai emlékező szálláshelyek: Hadiklelke, Bácsbadikfalva, Istenhozott, Istenföldje, Istenáldás, Istenkeze, Istenszeme, Bácsandrásszállás, Fogadjisten.

A bukovinai székelyek vezetői, szinte egyetlen értelmiségi együttélő a papok voltak, ez nagyon meglátszik új szálláshelyeik névadásában is.

A székely telepesek s a helyi bácskai lakosság, de különösen a jugoszláv földreformból kismimizett magyar szegényparasztok között érthető feszültség keletkezett, ez nem tette nyugalmassá beilleszkedésüket új környezetükbe.

De biztonságérzetük sem szilárdulhatott igazán otthonosá. A dobrovoljácok elkülönítése, Szerbiába telepítése vagy internálótáborokba lakoltatása egyáltalán nem bizonyult

teljesnek. Az immár üldözött szerb telepeseknek talán fele sem került a magyar hatóságok keze ügyébe. Egész családok kaptak menedéket a régebbi szerb szállások tanyavilágában. Közelebb vagy távolabb húsz éven át birtokolt földjüktől nem állhatták meg, hogy föl ne keressék, akár látás végett, még sajátjuknak tekintett házukat. Ha nappal történtek ezek a látogatások, pusztá megjelenésük is fenyegetésnek minősülhetett, ám ha asszonyok és gyermekek jelenlétében esett, szóbeli fenyegetések is elhangozhattak. Az óvatosabb „hazalátogató” dobrovoljácok éjszaka keresték meg elhagyott lakhelyüket, s az utcai falra szénnel vagy krétával rajzolták fel fenyegető s a közeli visszatérést ígérő soraikat.

Talán csak azok a szerb telepesek nem látogattak vissza szállásukra, akik a kényszerkilakoltatás hírére nemcsak állataikat szúrták le, hanem házukat is felgyújtották, hogy semmi használható ne kerülhessen az „ellenséges jövevények” kezére, birtokába.

Nem volt hát könnyű a Bukovinából érkezettek helyzete. S mindezek ellenére, a segítségükre kirendelt gazdaképzett-ségű telepfelügyelők támogatásával rövid esztendőök alatt virágzó kisgazdaságot teremtettek ősi szorgalmukkal, elsajátítva a korszerű mezőgazdaság alapismereteit.

KOMMUNISTÁK BŰNHÓDÉSE

A Kommunisták Magyarországi Pártja nem terjesztette ki szervezési szándékát a 41-ben visszafoglalt Bácskára.

A Jugoszláv Kommunista Párt az országfeldarabolás által gyakorlatilag megszűnt egysége ellenére az 1941. májusi zágrábi titkos tanácskozásán úgy határozott, hogy az előbbi, az addigi szervezetek keretein belül veszi fel a harcot az agresszornak minősülő megszállók és ügynökeik ellen.

A zágrábi tanácskozás külön megszabta a bácskai párt-szervezetek feladatait:

„Vajdasági kommunistáinak feladata közé tartozik az is, hogy egybefogjanak minden nemzetiséget... hogy együttes

harcot folytassanak az imperialista megszállók ellen... a nép szabad választása útján való tényleges megoldásáért.”

„...nem engedhetitek meg – figyelmezteti a Tartományi Bizottság a szerb nemzetiségű elvtársait –, hogy az elkövetett gaztettek a sovinizmus útjára vigyenek benneteket, hogy meggyűlöljétek a magyar és német dolgozó tömegeket...”

A Tartományi Bizottság már július végén utasította a bácskai pártszervezeteket, hogy hozzák létre, alakítsák meg fegyveres harci csoportjaikat.

Ez a felszólítás abból indult ki, hogy a háború néhány héten belül a Szovjetunió javára dől el, s a közös győzelemhez hozzá kell járulnia minden hű kommunistának diverzáns- és szabotázs-cselekményekkel, tehát kártevéssel, utasítások, rendeletek megtagadásával, felforgató kezdeményezésekkel.

Az 1942. februári körlevél szavai szerint: „A helyzet a végsőig forradalmas, bármely órában bekövetkezhet a forradalmi válság – a fegyveres felkelés pillanata.”

Amint láttuk azonban, erre a pillanatra még jó két évig várni kellett, s a bácskai kommunisták tevékenységével a magyar nyomozó hatóságok s a honvéd vezérkari főnök statáriális különbírósa foglalkoztak.

Az ún. „Lenin-levél”, amely a szabotázs-cselekmények végrehajtására nézve adta meg a párttagoknak már 1942. július elején a szükséges utasításokat és útmutatásokat, több száz példányban forgott közkézen, azokat a taggyűléseken fölolvasták és terjesztették. A rendőrnnyomozók birtokába is került ilyen levél, amelyet felső hatóságaiknak is természet-szerűleg fölterjesztettek.

Szöbeli utasításként a szabotázsok végrehajtására az alábbi útmutatásokat továbbították a pártsejteknek:

A gabona felgyújtásához 8-10 szál kenes gyufát összekötve petrólcumos kóccsomóba kell belehelyezni, az így keletkezett gyújtóeszközt a gabonakévébe kell dugni, s midőn a kéve a cséplőgépbe kerül, a gyufa a dörzsöléstől meggyulad, és szinte elolthatatlan tüzet idéz elő. A gyújtóanyagot legjobb kosárban elhelyezni, s rá élelmiszert rakni, mert akkor úgy néz ki, mintha élelem lenne a mezőn dolgozó munkások

részére. Egy búzatáblán nemcsak egy kévébe helyezzenek el gyújtóanyagot, hanem minél többre. A gyújtogatás terjedjen ki a már raktárban lévő gabonaneműekre is.

A sertéseket meg kell mérgezni, különösen a hízalás alatt levőket.

A távbeszélő és villamos vezetékeket szakítsák el. A villanyvezetékeket legjobban átdobott kenderkötéllal lehet leszakítani, mert az nem vezeti az áramot.

Mindenáron fegyvereket kell beszerezni, ha másképpen nem sikerül, fegyverezzék le a községben levő katonaságot, csendőrséget.

Be kell szerezni olyan eszközöket, melyekkel a vasúti sínek tartócsavarjait meg lehet lazítani. A csavarok meglazításával idézzenek elő szerencsétlenségeket, forgalmi akadályokat.

Minden olyan tárgyat, amelyet a honvédség saját céljára fel tud használni, rongáljanak meg. A községbe érkező takarmány- és élelmiszerkészletet felgyújtás útján is meg kell semmisíteni. Mindenki szerezzon be polgári ruhát, amit a leszálló szovjet ejtőernyősöknek kell átadni. Ha csak kis számmal érkeznek, el kell őket rejtteni. Vételezzék szemre a honvédségi, rendőri és csendőrlaktanyákat, mert ha nagyobb létszámú ejtőernyős érkezik, a katonai körletek ellen kell vezetni őket.

A vezérkari főnök a rögtönbíráskodást a „Lenin-levél” terjesztésével egyidejűleg rendelte el – többek között – a következő büntetésekre:

1. fелségstértés, hűtlenség, lázadás elkövetésére létrejött szövetség,
2. lőfegyver, robbanóanyag használatával elkövetett gyilkosság és szándékos emberölés, továbbá ily gyilkosság elkövetésére irányzott szövetség,
3. közegészség elleni bűntett,
4. gyújtogatás,
5. a közlekedési eszközök elleni cselekmények (vaspálya stb.),
6. hatósági közegek elleni erőszak,
7. az állami rend védelméről szóló hatályos törvény (1921. III.) által meghatározott büntettek.

A lefolytatott nyomozások eredményeképpen a honvéd vezérkar bírósága elé 1941. október 13-tól november hó 24-ig terjedő időben 116 egyén állítottott hűtlenség bűntetté-

vel terhelten, a bíróság ügyüket rögtönítélő úton tárgyalta. Az eljárások során 93 egyént kötél általi halálra ítélték, 64 személyen az ítéletet végre is hajtották.

A Vkf. bírósága mint rendes bíróság elé ez időben 342 vádlott ügye került a közeli döntés végett, az előnyomozás során több mint ötven személy van letartóztatásban.

Mindezt ötvenhat esetben elkövetett szabotázs, gyújtogatás és hatósági személyek ellen elkövetett, többnyire halálos végű merényletek miatt.

A veszélyes pártmunka hétköznapjairól és következményeiről Brindza Károly, a topolyai pártszervezet vezetőségi tagja emlékezéseiből értesülhetünk:

A JKP topolyai szervezetének történetében 1941. június 10-e minden bizonnyal az egyik legfontosabb dátum. Ezen a napon érkezett Topolyára Mayer Ottmár, a HÍD főszervezője, a kerületi pártvezetőség titkára, hogy újjászervezze a helyi pártvezetőséget, és utasításokat adjon a további munkára. Halkan beszélt, szürkés-kék szemei megfontoltságot tükröztek. Eddig is mélységes bizalmat éreztünk iránta, de most, hogy annyi idő után újra elhozta a kapcsolatot és a pártmunka felújításának bizonyosságát, csak fokozta bennünk az iránta táplált elvtársi szeretetet és tiszteletet. Hangoztatta, hogy nehéz körülmények ellenére sikerült kapcsolatot teremtenie a tartományi, annak pedig a központi párt vezetőségével, így lehetőség nyílt összehangolt akciók végrehajtására. A megszállók elleni fegyveres harcra fel kell készülni. Fegyvereket kell gyűjteni, mert hamarosan szükség lesz rájuk. Az előttünk álló bonyolult feladatok végrehajtása érdekében új helyi bizottságot kell alakítani. Ez Mayer Ottmár javaslatára azonnal meg is történt. Ő a továbbiakban rámutatott a szigorú konspiráció fontosságára. Ezt a feladatok rendkívüli komolysága követelte meg, s az a körülmény, hogy a kommunista mozgalom rendkívül tapasztalt és kegyetlen ellenféllel, a Horthy katonai kémelhárító szervezettel áll szemben. Mert nem csupán sztrájkról vagy vörössegély szervezéséről, röpiratterjesztésről van szó, hanem a forradalmi harc újabb szakaszáról, a fegyveres felkelés előkészítéséről. Utasította a

megalakult helyi pártbizottság tagjait, újítsák fel a régi sejteket, és alakítsanak újakat. Az idő sürget, mert minden feladatot a leggyorsabban és leglelküimeretesebben kell teljesíteni. A mozgalom kiterjesztése érdekében fel kell venni a kapcsolatot a szomszédos helységek kommunista szervezeteivel.

A következő vasárnap, június 22-én is közénk jött, közölte, hogy hajnalban a németek megtámadták a Szovjetuniót. Ez Hitler vesztét okozza, s könnyen általános forradalom törhet ki egész Európában. Az új helyzet minden bizonnyal meggyorsítja a felkelésre irányuló terv valóra váltását. Fel kell készülnünk a hatalom átvételére, mert a Vörös Hadsereg hat-nyolc hét alatt ideérhet, s nekünk segítenünk kell a fasiszta erők legyűrését. Ejtőernyősöket is bevethet a szovjet, civil ruhát és búvóhelyet kell biztosítanunk számukra.

A következő ülésünkön Mayer Ottmár felszólította a helyi bizottságot, dolgozza ki a felkelés tervét, készüljön fel a középületek megszállására forradalom esetén. Véleménye szerint a Vörös Hadsereg hamarosan megfordítja a hadihelyzetet, és csak idő kérdése, hogy hozzánk is elérjenek egységei. Ekkor rajtaütésszerűen meg kell szállni a középületeket, a községházát, a rendőr- és csendőrlaktanyát, a kaszárnyát, a postát, a vasútállomást, a szolgabírószékhelyt, a városba vezető fontosabb utakat. Gondoskodni kell a szovjet ejtőernyősök elhelyezéséről, ételmezéséről. Készen kell állni bizonyos szabotázsakciók végrehajtására. Volt már néhány pusánk és kézigránátunk. A vasúti raktáros közölte, hogy náluk 15 puska van őrizetlenül. De mire érte mentünk, a katonák már elvitték.

Mayer Ottmár a lelkünkre kötötte, hogy nagy körültekintéssel járjunk el a terep felmérése és az emberek megválogatása során, mert a legkisebb hiba is végzetes következményekkel járhat. Hogy mikor kerül sor az általános felkelésre, nem tudni, de készen kell állni, ha itt a cselekvés órája. A felsőbb pártvezetőség országos viszonylatban összehangolja a tennivalókat, s időben értesíti az alsóbb szerveket a felkelés kitűzött időpontjáról.

Mayer Ottmár többször megfeddte a topolyaiakat, hogy

késlekednek a tetteges forradalmi fellépéssel, s főleg elmulasztották a nyár végi terménybetakarítási idényben a gyűjtogatás által kínálkozó szabotázscselekmények elkövetését.

A szófogadó előkészületek közben azonban – tapasztalatlanságuk miatt – konspirációs, a titkos szervezkedésre oly sokszor figyelmeztet szabályokról megfélemedkezve, már nem nyílt alkalmuk, hogy teljesítsék a felső pártvezetés gyakorlati utasításait, augusztus végén és szeptember elején valamennyien, topolyai kommunisták, de még szimpatizánsaik is, a csendőrnnyomozók kezébe kerültek. S már szeptember 9-én, a szabadkai börtönben találkozhattak Mayer Ottmárral, aki szintén nem tudta titokban végezni mozgalmi tevékenységét. Ott a topolyaiak tanúi lehettek pártirányítójuk megkínzatosos vallatásának, majd alig tíz nap múlva, amint ügyüket a vétkesség nyilvánvaló nagyságrendje miatt elkülönítették, hamarosan hírt kapták halálos ítéletének, mellyel a vezérkari főnökség különbírósa sújtotta, egyéb ügyekben, „bűnök”-ben vele vádlott-társ tizenöt halálraítéllettel együtt.

Az ítéletet akasztás által 1941. szeptember 18-án délután hajtották végre Mayer Ottmáron.

S akik utasításait halogatták végrehajtani, a topolyai kommunisták csak a következő év márciusában kerültek bíróság elé, s mert sem gyűjtogatás, sem sínrobbantás nem terhelte vádiratukat, csupán szervezkedés, fejenkint hétevi börtönnel megúszták, de nyomban egy frontra induló munkásszázadba osztották be őket.

CSUROG, ZSABLYA, ÚJVIDÉK

A halálos ítéletekkel tetézett kommunistaellenes statáriális ítéletek elrettentő szándéka ellenére Bácska déli részein tovább folytatódott a szervezkedés. Ez a magyar hatóságokat erősen nyugtalanította. Besúgók mozgósításával igyekeztek az immár partizánnak minősülő szervezett csoportok rejtekhelyeit felkutatni. December 17-én (1941) a zsablyai 55/1. számú határvadász őrs rajtaütésszerű akciója során, tűzharc-

ban a partizánok egy csendőrt és egy honvédet lelőttek. Az eset nyomán az újvidéki csendőrsztály parancsnoka a következő átiratban értesíti a zsablyai főszolgabírórt:

„Előfordult esetekből folyólag közlöm, egyes kommunista bandák lakatlan tanyákon rejtőznek el. Ezeket a környező tanyák lakossága nemhogy nem jelentette be, hanem még élelmiszerral stb. támogatta is. Ebből kifolyólag kérem utasítani jegyzői hivatalokat arra, hogy a községek lakosságának tegyék minél előbb közhírré az alábbiakat: Mindazok, akik kommunisták tartózkodásáról tudnak és azt a csendőrségen haladéktalanul nem jelentik, nemkülönben azok, akik a kommunistáknak bármilyen formában segítséget nyújtanak, a honvédtörvényszék által statáriális eljárás alá esnek, mely kötélt általi halálbüntetéssel járhat. Különösen vonatkozik ez a tanyával rendelkező lakosságra, amellyel szemben a bejelentési kötelezettség elmulasztásának legkisebb gyanúja esetén is az internálást és a tanya elkobzását hozom javaslatba.”

Ez az utasítás előreveti a januári szigorúság árnyékát, a megtorlások sokasodását.

A Zsablya környékén bekövetkezett január eleji harcokról számol be a belügyminiszterhez intézett jelentés:

„Folyó hó 4-én a zsablyai csendőrparancsnoka jelentést kapott, hogy a falutól 8 km-re lévő kis tanyán fegyveres kommunisták vannak. Kilenc csendőr és tizenegy határvasdász a tanya megközelítése közben tüzet kapott, azt viszonozta, majd határvasdász századtól érkezett húsz további honvéd segítségével Csurog község felé szorították a tanyából menekülni igyekvő fegyvereseket. Azonban az újvidéki csendőrparancsnok vezetésével újabb csendőr és határvasdász erők nyomására a kommunisták harcolva dél felé vonultak vissza. Eddigi veszteségek a csendőrség részéről 2 halott, 2 súlyos, 1 könnyebb sebesült, a határvasdászok részéről 4 halott, 6 sebesült. Nyolc kommunista halott került elő, három személyt élve fogtak el.”

A sajkás 1. Népfelszabadító Osztag, amely Bácskában a legtevékenyebb partizánalakulatként a szabotázsok és a politikai akciók egész sorát hajtotta végre, még december köze-

pén alakult meg a Zsablyától északkeletre fekvő Gavra Pusztajics-tanyán. Itt csaptak le a mintegy 60 fős osztagra a magyar alakulatok. Az egyenlőtlen harcban az osztag nagy része megsemmisült, elesett a vezetőjük, a zsablyai járási pártbizottság szervezőtitkára, Molnár Gyula is.

A vezérkar főnöke és az egész magyar katonai közvélemény saját tekintélyének megóvása, illetve visszaállítása végett a kommunista szervezkedés meg a partizánmozgalom teljes felszámolására törekedett, ezért a Bánátból átszivárgó fegyverek meggátlására, megsemmisítésére jelentős katonai erőket csoportosított a bácskai Duna–Tisza háromszögbe.

A 15. gyalogdandárt Zomborból Újvidékre helyezték. A 20. gyalogezred kiskunhalasi első zászlóalját a Zsablya környéki falvakba irányították, s mozgékonyágát fokozandó gépkocsikkal látták el. Vitéz Deák László ezredes parancsnoksága alá rendelték karhatalmi alkalmazás céljaira a 2. lovasdandár páncélgépkocsi-századát is.

A vezérkari főnök így fogalmazta meg a partizánüldözés célját:

„A folyamatban lévő tisztogatási mívelet kihatása következtében várható, hogy Bácskának ebben az eddig elhanyagolt sarkában és ezzel együtt az egész Bácskában hosszabb időre a teljes rend fog uralkodni, mert most módunkban van az összes nemkívánatos elemektől megszabadulni, és így a lakosságnak elrettentő példát mutatni.”

A foglyoktól kicsikart vallomások alapján egy Bánátból szervezett nagyarányú felkelés terve bontakozott ki, melyet állítólag a görögkeleti karácsony napján, január 6-án kellett volna kirobbantani.

A hallgatag és nem éppen barátságos lakosságot a partizánok cinkosaként kezelték. Bűnüket tetézte az, hogy a német és magyar lakosság feltételezett kiirtására irányuló terveket nem jelentették, s a magyar katonák, csendőrök és rendőrök megsemmisítését célzó csetnik-partizán tevékenységet támogatták.

Amikor Feketehalmy-Czeydner Ferenc altábornagyot, az V. hadtest parancsnokát megbízzák a likvidáló karhatalmi

erők irányításával, éppen a Mátrában üdült, nyomban Zsablyára sietett, s átvette a csapat irányítását.

A január 6-i jelentés szerint Csurogon zendülés támadt, melynek elfojtására egy golyószórós honvédszakaszt rendeltek ki.

A január 8-i jelentés több száz csetnik halotról számol be.

A január 10-i MTI-helyzetjelentés szerint a saját veszteség 11 halott, a csetnik bandák közül mintegy 1100-at intéztek el eddig. Kétezer fogoly csetnik ügyét még ezután intézik. „A tisztogatási műveletekben részt vettek a temerini front-harcosok felfegyverzett csoportjai is. A temerini csoport parancsnokával közölték, hogy az ellenállókat verjék agyon. Amikor este Újvidékről érdeklődtek Temerinben, hogy mi újság, a csoport parancsnoka kijelentette, senki sem adta meg magát. Zsablya és Csurog teljesen le van zárva, a vasútról nem szabad leszállni, és a környékben a tisztogatási munka még folyamatban van.”

Nem tudhatni, mennyire adat- és szöveghű az MTI-jelentés, mindenesetre alkalmas arra, hogy a temerini ártatlan lakosság ellen utólag a bosszúálló indulat alapja legyen.

Egy budapesti detektív január 17-én a következőket jelentette a belügyminiszterhez eljuttatott beszámolójában:

„...a törvényes intézkedésektől eltérően felelőtlen visszaélések következtek, amelyek még ma is tartanak. A községek magyar és német ajkú lakosságából ún. nemzetőrséget szerveztek, amelyekhez elsősorban büntetett előéletű, közönséges bűncselekményekre hajlamos egyének csatlakoztak, akik az anyagi haszonlesést tartották elsősorban szem előtt. Ezek a kétes értékűnek tekinthető ún. hazafiak beférkőztek a kirendelt hatósági személyek, illetve közegek bizalmába, és azóta minden ügy történik, ahogy azok jónak látják. ...az érdekelt községek, Zsablya, Csurog, Sajkásgyöngye, Boldogasszonyfalva szerb ajkú intelligenciáját, a tekintélyesebb gazdákat, kereskedőket és minden értelmesebb elemet állítólag... kivétel nélkül kiirtottak és a kb. 12 km-re levő Tisza jege alá süllyesztettek. Így Zsablya községben kb. 1000 lakost... Az úgynevezett fő utca, ma Horthy Miklós út, teljesen néptelen

lett... Tény, hogy az elhurcolt személyekről senki sem tud semmit...

A Zsablyán megkezdett takarítás átterjedt a járáshoz tartozó többi községre... Erre vezethető vissza, hogy az utolsó napokban a bácskai lakosság tömegesen menekül a főváros és egyéb anyaországi vidéki városok irányába. A községekben általános rémület lett úrrá, senki sem mer kimenni az utcára, és maga a magyar ajkú lakosság fél a további történetektől és esetleges következményektől."

Január 12-én az egységes karhatalmi erők parancsnoka, Feketehalmy-Czeydner altábornagy közölte a belügyminiszterrel, hogy a partizánok Újvidékre húzódtak, és szükséges lenne a razziát kiterjeszteni oda is. A minisztertanács tudomásul vette az óhajt.

A razzia tervét maga az altábornagy dolgozta ki, s a karhatalmi egységek irányítását Grassy József vezérkari ezredesre, a zombori 15. dandár parancsnokára bízta.

Dungyerszki György szerb nagybirtokos, számos malom, nagyüzem tulajdonosa, magyar mágnások, politikusok barátja, január 20-án valami hivatalos parádén vett részt Szabadkán, talán Röck Andor főispáni beiktatásán. Ha egyebet nem, gazdagságát, összeköttetéseit, társadalmi helyzetét tisztelték, és minden hivatalos aktusra meghívták, amit ő vagy elfogadott, vagy nem, soha senki nem kérte számon tőle, miért cselekedett így vagy úgy. Ezen a szabadkai fogadáson egy elegáns, teljesen ismeretlen fiatalember pohárral a kezében, mintha csak koccintásra, odalépett hozzá, lehetett gróf vagy miniszteriális úr, minden bevezetés nélkül megkérdezte: – Felesége és gyerekei hol vannak? Újvidéken? Igen? Akkor még van rá lehetőség, telefonon azonnal intézkedjék, vonattal vagy autón azonnal induljanak Budapestre!! Miért? Többet nem mondhatok, de a család holnap ne legyen Újvidéken! – A felszólítás olyan imperatív volt, hogy azonnali intézkedést követelt. A tovább kérdezősködés elől az elegáns úr poharastul eltűnt. Dungyerszki többé nem látta s azonosítani sem tudta őt.

Nyomban még onnan, Szabadkáról telefonon utasította

jogtanácsosát, Vladimir Gavrilovics ügyvédet, hogy a családot gépkocsin azonnal hozza fel Budapestre. Minthogy az utasítás nem vonatkozott az ügyvéd családjára, ő egymagában kísérte a fővárosba Dungyerszkinét és a gyerekeket.

Január 21-én hirdetéyményeket ragasztottak ki Újvidék utcáin, bejelentve az általános razziát, 19 pontos ultimátumszerű parancsba foglalva a lakosság magatartására vonatkozó utasításokat. Az utcán való mozgás tilalmán kívül az utazást is betiltotta. Az üzleteket az élelmiszerboltok kivételével bezáratta. A rádióhallgatást és a telefonszolgálatot szüneteltette. A templomokat, nyilvános szórakozóhelyeket bezáratta, az éttermek kivételével. Harangozni sem volt szabad. Minden összejövetel tilos. Az ablakokat zárva és lefüggönyözve kell tartani. Idegent nem szabad megtérni a házaknál.

A razzia megkezdése óráiban kiragasztott hirdetéymények a város vezetőit, dr. Fernbach Péter főispánt és dr. Nagy Miklós polgármestert is meglepték. Hivatalukba indulva a fegyveresek igazoltatták és lakásukba visszakényszerítették őket.

Az első napon a leventeotthonban működő igazolóbizottság elé vezették a házakból előállított s „megbízhatatlan”, mert szerb vagy zsidó származású személyeket. A Grassy által rögtönzött vészbíróság mintegy 25–30 csetniket, partizánt ítélt halálra. Az ítéletet a dunai strandon hajtották végre, a hullákat a jeges Dunába lökve.

Az első nap eredményével az altábornagy és a városparancsnok Grassy nem voltak megelégedve. Beosztottaikat kegyetlenebb eljárásra sarkallták.

Már az első nap kegyetlenségeinek híre is felszivárgott Budapestre, a vezérkari főnök, Szombathelyi Ferenc megparancsolta az atrocitások beszüntetését. Mint láttuk, hiába, a kegyetlenség még két napig tartott.

Az újvidéki rendőrkapitány a m. kir. honvéd állomásparancsnokhoz intézett átiratában a maga s a rendőrség bűntelenségét hangoztatta:

„A katonai razziák a város kül- és belterületén a katonai-

lag előzőleg kidolgozott tervek szerint történtek. A hatóság közigazgatási területe a razziák háromnapos tartamának figyelembevételével ún. razziázónákra volt beosztva. Úgy a razziák tartama, mint azok éjszakai szüneteltetése alkalmával több gyűrűben szigorú katonai kordon alkalmaztatott... a razzia alá vont területen házról házra, terepről terepre járva katonai, csendőri és rendőrségi közegekkel hol párhuzamosan, hol lépcsőzetesen végezték a célul kitűzött átfésülési és tisztogatási feladatokat. A razziák során katonai részről a helyszínen vagy annak közelében halálos kimenetelű szolgálati fegyverhasználati igény jelentékeny esetben fordult elő. Azonban a razziázó kutató járőr kötelékébe vont rendőrközegek részéről szál- és lőfegyver vagy szolgálati ismétlőpisztoly használatára egyszer sem került sor. Hatósági jogcím a katonai razziák tartama alatt a személyi és vagyonszolgáltatás tekintetében szünetelt... Órszem szolgálatban volt rendőrközegeimtől több jelentés érkezett arról, hogy a város különböző pontjain, nyílt terein, utcákon, lakóházak udvarán ismeretlen löttésérüléstől származó emberhullák hevernek. Magam is személyesen meggyőződtem arról, hogy a hullák eltávolításáról felsőbb katonai intézkedésre maga a katonaság gondoskodott. A razziák befejezése után feltalált hullák eltemetése Újvidék szabad királyi, törvényhatósági joggal felruházott város polgármesterére maradt... A razziák megkezdése előtt a város polgári foglalkozású lakossága látogatás szerint békességes, zavartalan, külső megnyilvánulásai-ban rendes életét élte.

A katonai razziák tartama alatt a város lakossága közül sok személy eltűnt. Egyes lakóházak, épületek elnéptelenedtek. Családok hollétéről szomszédok, lakótársak csak annyi tájékoztatást tudnak szolgálni, hogy a családokat katonai közegek otthonaikból elvitték, készpénz, drágaságokat képező ingóságok a katonai razziák során foganatosított házkutatások során eltűntek, elkallódtak. A felügyelet nélkül hagyott lakások felügyeletéről a katonai hatóság részéről nem történt meg a köteles gondoskodás... a város összlakosságát nyomasztó cselekményekből származó felocsudás után a rendőr-

ség közbiztonsági feladatainak ugrásszerű felnövekedése várható.”

Az újvidéki „razzia” második napján délután került sor arra a háztömbre, ahol a Gavrilovicsok laktak. Vladimírnak, a Dungyerszkiék jogtanácsosának több testvére, kiterjedt rokonsága élt ott, az öreg családfő is, az ügyvéd édesapja.

Amikor a csendőrök, katonák minden szerbet, nem magyar nemzetiségű lakót a kapu elé parancsoltak irataikkal együtt, „igazoltatás” végett. A folyosókon őrcsapatok álltak, hogy senki se bújhasson ki az igazoltatás felelőssége alól. A Gavrilovicslakás elé is jutott egy őrcsapat, egy idős magyar póttartalékos, akit csupán az efféle vigyázkodásra tartottak alkalmasnak.

Az öreg Gavrilovics a januári hidegre nemigen ügyelve, a sürgető nógrázásokra kiskabátban lépett ki a lakás ajtaján, sietve, nehogy rossz néven vegyék késlekedését. Magyar házfőnökje futott utána, várjon egy kicsit, vegye fel legalább a télikabátját, mit legénykedik, ne féljen, úgyis megvárják a katonák az igazoltatással.

Az öreg magyar puskás katona csak nézte az öreg szerb tüsténkedését, mögötte a perlekedő magyar cselédek, aggodalmaskodó gondoskodásával. Elébe állt a nagykabátjával bajlódó embernek, visszafordította: – A bácsi ne menjen sehová, a bácsinak nem kell igazolnia odakint – azoknak.

Így maradt meg az öreg Gavrilovics és a kimenekített Dungyerszki család kíséretében egyetlenként a népes családból Vladimír, a neves ügyvéd, aki azokban az években csak mint jogtanácsos élt képzettsége lehetőségeivel.

A razziák külpolitikai következményeit követségeink viszszejelzései alapján súlyosan kellett éreznie, érzékelnie az államvezetésnek. De az ellenzék képviselői is – Bajcsy-Zsilinszky Endre, Peyer Károly, Rassay Károly – szigorú vizsgálatot követeltek. Bajcsy-Zsilinszky révén rávették Bethlen Istvánt is, hogy hasson oda a kormánynál a razzia bűnöseinek felelőssége vonására.

A vezérkari főnök 1942 áprilisában Babós József hadbíró ezredes vezetésével különleges bizottságot hozott létre az „események” tárgyilagossá megvizsgálására.

Babós ezredes júniusban több száz oldalas vádiratszerű jelentésben összegezte a nyomozás eredményét, megállapítva, hogy Újvidéken tömeges gyilkosságok történtek.

Szombathelyi vezérezredes, vezérkari főnök elrendelte az ügyészi nyomozó eljárást. Ám Horthy Miklós a hadsereg vélt becsületének védelmében augusztus 13-án a törzsisztek és tábornokok (időközben Grassy vezérőrnagy lett) ügyében az eljárást beszüntette.

Csak a csendőrtisztek ellen folyt tovább a vizsgálat.

A magyar politikai ellenzék azonban az elkövetkezendő esztendő alatt nem hagyta annyiban a sajkáskerület és Újvidék bűnöseinek ügyét.

Nem sokkal az olasz fegyverszünet megkötése után, 1943. október 11-én Horthy Miklós megváltoztatta előbbi, múlt évi döntését, újra elrendelte Feketehalmy-Czeydnerék vád alá helyezését:

„Mínthogy vitéz Feketehalmy-Czeydner Ferenc nyugálományú altábornagynak, vitéz Grassy József vezérőrnagynak és vitéz Deák László nyugállományú ezredesnek a Délvidéken lefolyt tisztogatási műveletek alatt tanúsított magatartása az időközben felmerült újabb adatok szerint lényegesen súlyosabb megítélés alá esik, mint amely a bűnvádi eljárás megindításának, illetve folytatása mellőzése tárgyában az 1942. augusztus hó 13. napján Gödöllőn kelt elhatározásom alapjául szolgált, elrendelem, hogy az illetékes parancsnok a nevezettek elleni bűnvádi eljárás megindítása, illetve folytatása iránt – további elhatározásomra tekintet nélkül – haladéktalanul intézkedjék. Kelt Gödöllőn 1943. évi október 11. napján. Horthy Miklós.”

Szombathelyi így kommentálta a kormányzó döntését: „Nem tartom nagyon szerencsés dolognak, mert ez csak föl fogja bátorítani a szerbeket, s azt a hitet fogja bennük kelteni, hogy mi meg vagyunk ijedve... ez a megtorlás nem fogja a kívánt hatást elérni. De természetesen, ha a kormányzó úr így parancsolja, nekem nincs szavam ellene.”

A nyugati hatalmak már 1943 májusában üzentek a magyar kormánynak, hogy minden külpolitikai közeledés elő-

feltétele a megfelelő jóvátétel a bácskai vérengzések miatt.

A hadbíróóság Babós József hadbíró ezredes vezetésével 1943. december 14-én kezdte meg a 15 vádlott tárgyalását, kik Szombathelyi kívánságára szabadlábon védekezhettek. Egyedül Zöldy Márton csendőr százados volt letartóztatásban.

A kormányzó kabinetirodája számára a következő emlékeztetőt állították össze az 1942. év januárjában Zsablya–Újvidék területén elkövetett túlkapásokról:

„A Vkf. bírósága 1943. évi december hó 14-én 9^h-kor kezdte meg Budapesten II. ker. Margit körút 85/87. szám alatti főtárgyalási teremben Újvidék és környékén 1942. év januárjában honvéd és csendőr karhatalmak által elkövetett túlkapásokban – az előzetes Vkf. bírósági nyomozás és vizsgálat alapján – vétkesnek talált honvéd- és csendőrtisztek bűnügyét.

A vádlottak száma: 15. Ebből 3 honvédtiszt, 12 csendőrtiszt.

Honvédtisztek: Vitéz Feketehalmy-Czeydner Ferenc ny. áll. altábornagy, vitéz Grassy József m. kir. vezérőrnagy, vitéz Deák László ny. áll. ezredes.

Csendőrtisztek: Horkay József és vitéz Gaál Lajos m. kir. csendőr ezredesek, vitéz Báthory Géza és Fóthy Ferenc ny. áll. csendőr alezredesek, Stepán László, dr. Kun Imre, dr. Csáky József, Bandur Károly, dr. Kacs Kovics Balázs, dr. Képiró Sándor és dr. Zöldy Márton m. kir. csendőr századosok és Gerencsér Mihály m. kir. csendőr főhadnagy.

A főtárgyalás elnöke: Náday István m. kir. altábornagy. Tagjai: vitéz Németh József és vitéz Kiss János m. kir. altábornagyok.

Tárgyalásvezető bíró: dr. Gazda Imre hadbíró százados, ügyész: Babós József hadbíró ezredes. Utóbbi kettő a Vkf. bíróságának is tagja.

Előzmények:

Bácskának 1941 áprilisában a honvédség által történt birtokbavétele után néhány erőszakos csetnik ellenállás erélyes letörésével sikerült viszonylagos nyugalmi állapotot teremteni.

Ez azonban alig tartott hat hétig. A lábon álló gabona

beérésével nap mint nap búzaasztagok, majd később kenderkazlak gyulladtak ki. Telefonvezetékek elvágása, vasútvonalak elleni merényletek mind sűrűbben ismétlődtek. Honvédtisztek, tiszthelyettesek, csendőrök, rendőrök, detektívek elleni sikeres merényletek következtek be. Mindezek az események egységes irányításra, központi akarat érvényesülésére mutattak.

A honvédcsoportokkal bevonuló katonai közigazgatáshoz beosztott csendőrnnyomozó csoportok az első naptól kezdve gyűjtötték a csetnik, kommunista, dobrovoljac elemekre az adatokat. Majd Szabadka határában 1941. június végén elkövetett nagyobb arányú tüzeset tetteseit szerb egyetemi hallgatók személyében sikerült felderíteni. Az első tetteseket a szegedi polgári kir. törvényszék halálra ítélte, és ki is végeztette.

A kapott nyomok alapján aztán igen nagy arányú, széles szövvényű kommunista szervezkedés képe bontakozott ki. Mivel a felderített szervek kifejezett törekvése elsősorban a honvédség és ezáltal a hadviselés érdekeit súlyosan sértette, a nyomozást a Vkf. 2. osztálya vette át. D. alcsoportjától kivezényelt tisztek, előbb Németh Ferenc cső. alezredes, utóbb Fóthy Ferenc cső. alezredes közvetlen irányítása alá kerültek a felderítést végző csendőrnnyomozó csoportok. (Szabadka, Zombor, Topolya, Újvidék.)

1942. január 1-ig már több mint 100 főre mondott ki halálos ítéletet, s több ezer évi összbüntetést szabott ki a haditörvényszék a kommunistákból partizánná átvedlett, súlyos cselekményeket elkövetett merénylőkre.

Események:

A nyomozó csoportok a Duna–Tisza között 1942. január 1-ig a főbb kommunista szervektől nagyjából megtisztították. Csupán a Tisza–Duna szögletében (Obecse–Zsablya–Csurog Sajkásvidék) voltak még felderítetlen területek. Az elfogott kommunisták azt vallották, hogy a Duna–Tisza közéről idehúzódtak még őrizetbe nem vett társaik. Továbbá, hogy Bánátról erre a részre szivárogtak át fegyveres partizánszá-

zadok. Céljuk: e terület harcos szerbjeit is magukkal rántva január 6-án (szerb karácsony) Szent Bertalan-éjszakát rendezni. E terület magyarságát, németiségét kiirtják.

Az újvidéki nyomozó csoportok e hírek ellenőrzésére, a vallomásokban Zsablyától keletre megnevezett tanyákon állítólag tartózkodó partizánok felkutatására 6 csendőrnymozót vezényeltek ki. Ez a csoport a zsablyai rendőrörs legénységével és határvadász járőrrel megerősítve, a kérdéses tanyán január 4-én reggel rajta akart ütni. A vállalkozás azonban balul ütött ki. Kellő előzetes felderítés nélkül közelítették meg a tanyát. A tanyában tartózkodó partizánok (kb. 1 szakasz) egész közel engedték magukhoz a csoportot. Azt tűzzel szétugrasztották. Eközben több csendőr, köztük az őrsparancsnok és határvadászok, elesetek vagy megsebesültek. Az esetről azonnal jelentést tett a zsablyai csendőrörs az újvidéki nyomozó csoportnak, az újvidéki csendőrosztálynak, a szegedi csendőrkerületnek. Ez utóbbi pedig a szegedi V. hadtestnek, egységes karhatalmi vezetést javasolva.

A rögtönzötten kivezényelt karhatalmi csoportok tervszerűtlenül nyomban átfésülték a környező terepet. Több helyen kisebb osztagokra tagolt partizánerekre bukkantak. Azokkal tűzharcot vívtak. A szerb lakosság a partizánokat tőle telhetően támogatta, a rémhíreket felerősítette. Önbizalma az események folytán a provokáció határáig megnövekedett.

Az események következtében a karhatalomban, de még inkább vezetőiben olyan sajátos pszichózis keletkezett, hogy a később beérkezett karhatalmi parancsnokok és felelős vezetők a helybeli lakosság ellenőrizhetetlen rémhíreinek és 20 éves elnyomatása alatt elkeseredésének hitelt adva, a helyzetet rendkívül súlyosnak ítélték. Kellő ellenőrzés nélküli besúgásokra mint tényekre alapítva súlyos megtorlásokra adtak parancsokat. A vezetők kezéből kicsúsztak egységeik. Egyéni kilengéseket megtorlatlanul hagytak. Sőt előmozdítottak.

Az egymás után beérkező honvéd-csendőr karhatalmak összekeveredtek. A keletkezett zavarban kiadott ellentétes intézkedések növelték a fejtelenséget.

A felső vezetést valótlán, a helyzetnek meg nem felelő, felnagyolt, rémlátó, szóbeli, telefon- és írásbeli jelentésekkel félrevezették. Ezáltal elnyerték a többség jóváhagyását a megjelölt területek lerazziázásához. S miután ezek során ellenállásra nem találtak, mesterséges, valótlán helyzeteket teremtettek, miből indokolatlan vérengzések keletkeztek.

Betetőzték mindezt az Újvidéken 1942. január 21., 22., 23-án történtek. Itt 3 napon keresztül, ellenállás mímelésével, a szerb és zsidó lakosságot ötletszerűen és a karhatalmakat fosztogatásra is szabadjára engedve, irtották.

Számszerű adatok:

A hadbíró nyomozó eljárás szerint 1942. január 4–8. között Zsablyán 653, Csurogon 869, Óbecsén 168, Temerinben 47,

Január 9–14. között Mozsoron 195, Tündéresen 32, Dunagárdonyban 74,

Január 21., 22. és 23-án 879 ember veszttette életét.

Mindössze 3309 polgári egyént, közöttük 147 gyermeket és 299 elaggott férfit vagy nőt öltek meg.

Vád és összefüggés:

E cselekmények miatt vádlottakat Vkf. bírósága az 1930. III. 59. 1. bekezdésének 1. pontjába ütköző hűtlenség bűntette címén helyezte vád alá. A vádlottak a hűtlenséget azáltal követték el, hogy »az események« rovatában ismertetett módon a vezetésükre bízott karhatalmi erőket – a magyar honvédség és csendőrség hagyományos jó hírének csorbításával – törvényes rendeltetésüktől elvonták. Sőt az állam céljával ellenkező módon használták fel. A keletkezett jogsérelmeket nem vizsgálták ki. A tettesek felelősségre vonását szándékosan elmulasztották. A Délvidéken foganatosított karhatalmi műveletek alatt szolgálati kötelességüket megszegték. Alárendeltjeiket bűncselekmények elkövetésére buzdították. Ezáltal okozói lettek annak, hogy a karhatalmi tisztogatás vérengzéssé, kegyetlenkedéssé és fosztogatássá fajult. Ezzel a magyar állam fegyveres erejének szándékosan súlyos hátrányt okoztak.

Egyéni bűnösség:

Vitéz Feketehalmy-Czeydner Ferenc ny. áll. altbgy. I. rendű terhelt, a kirendelt karhatalmi erők együttes parancsnoka, a karhatalomnak a m. kir. honv. Vkf-től kapott utasításától lényegében eltérő ellentétes rendelkezéseket adott ki. A neki alárendelt karhatalmakat és parancsnokokat ellenőrizni elmulasztotta. Az elkövetett súlyos visszaélésekről és kilengésekről felsőbb helyre a valóságnak meg nem felelő jelentést tett. A megtörtént eseményeket letagadta. Felsőbbségét megtévesztette. A való helyzetről huzamos időn keresztül felsőbbségét tévedésben tartotta.

Midőn egyik alparancsnoka, Zöldy cső. szds. feladatáról utasítást kért, azt válaszolta: »Célom a megtorlás.« Zöldy cső. szds. azon további kérdésére, hogy »mit csináljon, ha hullákat fog látni«, azt válaszolta: »Ezt akarom.«

Midőn 1942. I./22-én este a m. kir. honvéd Vkf-től azt a távmondati rendeletet vette, hogy minden vérengzést azonnal akadályozzon meg, eltúrta, hogy másnap (I/23) Újvidéken még 53 gyermeket, 650 felnőttet és 100-nál több aggastyánt lőttek agyon.

Vitéz Grassy József vezérőrnagy. II. r. terhelt, mint a külön területi hatállyal működő karhatalmi csoport parancsnoka, az általa kirendelt egységeket és járőröket nem ellenőrizte. Saját személyes vezetése alatt jogtalanul véstörvényszéket alakított, s annak keretében jogszerű bírói ítélet nélkül döntéseket hozott, kivégzendőket jelölve ki. Midőn 1942. I/22-én Korompay főhadnagytól azt a jelentést vette, hogy az újvidéki strandon a Duna jegére elhelyezett pallókon az újvidéki utcáról és házakból összeszedetteket válogatás nélkül kivégzik, ezt beszüntette, és csak a véstörvényszék által halálra ítélteket engedte a vesztőhelyre vinni.

Vitéz Deák László ny. áll. ezredes III. r. terhelt, mint a helyszínre elsőnek érkező magasabb honvéd karhatalmi parancsnok a beérkező hírek kötelességszerű ellenőrzésének elmulasztásával és helytelen magatartásával nagyban előmozdította a sajnálatos pszichózis kialakulását. Midőn Csurogról Stepán cső. szds. jelentette neki, hogy a hombárban

őrzött foglyok kitörtek, és azok ellen az örök fegyvert használtak, de a foglyok között sok a sebesült, azt parancsolta, hogy azokat is le kell lőni. Majd Stepán cső. szds. ama kérdésére, hogy az iskolában és az istállóban őrzött foglyokkal mitévő legyen, azok kiirtását is elrendelte. Előzetesen azonban elmulasztotta ellenőrizni, hogy a foglyok valóban megtámadták-e az öröket.

Vitéz Báthory Géza ny. áll. cső. alezr. IV. r. terhelt, mint Zsablyán és környékén, valamint Újvidéken közreműködő csendőralakulatok területi parancsnoka, vezetői és ellenőrző kötetmeit nem teljesítette. Felmerült nevezett ellen a gyávaság gyanúja is. Újvidéken január 22-én kihivatván, azt válaszolta, hogy amíg odakint tűzharc folyik, nem megy ki.

Vitéz Gaál Lajos cső. alezr. V. r. terhelt, mint az Újvidéken alkalmazott csendőrökből és honvédegyénekből alakított kutató-gyűjtő, valamint kísérő járőröket és ezen csoportokat irányító cső. tiszteket ellenőrizni hivatott parancsnok, e kötetmeit nem teljesítette. Sőt alárendeltjei előtt lázító és buzdító beszédeket tartott. 1942. I/23-án 3 csendőrt kötésekkel láttatott el, noha nem voltak sebesültek, bajtársai előtt rájuk mutatva, megtorlásra hívta fel alárendeltjeit.

Fóthy Ferenc ny. áll. cső. alezr. VI. r. terhelt, mint a Vkf. 2./d. alcsoporttól a délvidéki kommunista mozgalom elleni harc irányítására kivezényelt parancsnok valótlán jelentéseivel, a m. kir. honv. Vkf. nevében illetéktelenül nyilvánított kijelentéseivel a zavart növelte. A lelőtt polgári egyének kezébe pisztolyt tétetett. Zsebeikbe kézigránátot helyeztetett. Ezáltal azok ellenállását mímelte. Horkay cső. alezredessel együtt még az a gyanú is terheli, hogy a kivégzettekől Budapestre szállíttatott 8 db női perzsabundát, hogy azokat piacra dobja.

Horkay József cső. alezr. VII. r. terhelt, mint a központi cső. nyom. pságtól Újvidékre, Zsablyára és ezek környékére kivezényelt cső. nyomozó parancsnoka,

Stepán László cső. szds.

dr. Kun Imre cső. szds.

dr. Csáky József cső. szds.

VIII. r. terhelt,

IX. r. terhelt,

X. r. terhelt,

Budur Károly cső. szds.	XI. r. terhelt,
dr. Kaskovics Balázs cső. szds.	XII. r. terhelt,
dr. Képiró Sándor cső. szds.	XIII. r. terhelt,
dr. Zöldy Márton cső. szds.	XIV. r. terhelt és

Gerencsér Mihály cső. fhdgy. XV. rendű terhelt, mint a már említett vegyes cső. és honvéd kutató járőröket csoportként irányítani és ellenőrizni hivatott parancsnokok súlyos kötelességmulasztást követtek el azért, hogy előírt kötelességüket megszegték.

Ezenfelül *Stepán László cső. szds.* Csurogon 1942. I/7-én 500 főt végeztetett ki vitéz Deák szds. parancsára. Annak valószínűleg indokául azt jelentette, hogy mint foglyok megtámadták az őrséget, s emiatt voltak kényszerülve fegyverhasználatra.

Dr. Zöldy Márton cső. szds. beismerte, hogy 1942. I/21–23. napok között 659 újvidéki polgári egyén kivégzése történt az ő tudtával. Újvidéken I/22-én este színleges összeütközést mímel 3 elfogott polg. egyén és cső. járőrök között. Az ellene irányuló hadbírói vizsgálat alatt tilalom ellenére elhagyta kijelölt tartózkodási helyét. Midőn főtárgyaláskor jelentkezett, előljáró csendőrfelügyelője letartóztatta.

A főtárgyalás befejezése 1943. évi XII. 23-ára várható.

Fenti tényállás és a vád a főtárgyaláson kialakuló vallomások alapján, még módosulhat.”

A hadbíróóság 1944. január 12-én befejezte a bizonyító eljárást, majd dr. Gazda Imre hadbíró főhadnagy közel egyórás vádbeszédet mondott. A vádbeszéd szerint a délvidéki partizánmozgalom 1944. január 4-én végleg meg lett semmisítve... az igazoltatás is törvénytelen volt, és ellentétes a magyar mentalitással. A tárgyilagos vádbeszéd, mely akarva, nem akarva Bajcsy-Zsilinszky szellemét tükrözte, olykor szó szerint is az ő beadványát idézte a vádlottak bűneinek felsorolásában. S valamennyi vádlottra a legsúlyosabb büntetés kiszabását kérve.

Az ítélethozatalra néhány nap múlva került volna sor, de a vádlott tisztek 1944. január 15-én Németországba szöktek Albrecht főherceg Ausztriába nyúló birtokán keresztül.